

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 68 | 2014 | št. 3–4 (150) | str. 297–544

Lilijana Žnidaršič Golec, *Redovništvo na Slovenskem v zgodnjem novem veku* • Stanislav Južnič, *Jezuiti Gruberji (Ob dvestoletnici obnove Družbe Jezusove leta 1814)* • Anja Dular, *Knjigarnarji – člani prostozidarskih lož v 18. stoletju* • Mateja Ratej, *Slovenske hišne pomočnice v Beogradu pod okriljem Katoliške cerkve in (razpuščene) Slovenske ljudske stranke v tridesetih letih 20. stoletja* • Franc Križnar, *Kako misliti glasbo v času druge svetovne vojne na Slovenskem (1941-1945)?* • Aleš Gabrič, *Slovensko gledališče med vojno* • David Movrin, *Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar in Fran Petre: latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni* • Leopoldina Plut-Pregelj, *Cilji pouka zgodovine: kateri, zakaj in kako?*

KAZALO – CONTENTS

Razprave – Studies

- Lilijana **Žnidaršič Golec**, Redovništvo na Slovenskem v zgodnjem novem veku 304–330
Monasticism in the Slovene Ethnic Territory in Early Modern Times
- Stanislav **Južnič**, Jezuiti Gruberji
(Ob dvestoletnici obnove Družbe Jezusove leta 1814) 332–351
Jesuits Grubers
(On the bicentenary of restoration of Society of Jesus 1814)
- Anja **Dular**, Knjigarnarji – člani prostozidarskih lož v 18. stoletju 352–371
Booksellers – Members of Masonic Lodges in the 18th Century
- Mateja **Ratej**, Slovenske hišne pomočnice v Beogradu pod okriljem Katoliške cerkve in (razpuščene) Slovenske ljudske stranke v tridesetih letih 20. stoletja 372–387
Slovene Maids in Belgrade under the Auspices of the Catholic Church and the (Dissolved) Slovene People's Party in the 1930s
- Franc **Križnar**, Kako misliti glasbo v času druge svetovne vojne na Slovenskem (1941-1945)? 388–417
How to Think Music during the Second world War in Slovenia (1941–1945)?
- Aleš **Gabrič**, Slovensko gledališče med vojno 418–430
Slovene Theatre during the War
- David **Movrin**, Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar in Fran Petre: latinščina in grščina na ljubljanski univerzi v desetletju po vojni 432–477
Fran Bradač, Anton Sovre, Milan Grošelj, Jože Košar, and Fran Petre: Latin and Greek at the University of Ljubljana in the First Post-War Decade
- Leopoldina **Plut-Pregelj**, Cilji pouka zgodovine: kateri, zakaj in kako? 478–499
The Goals of History Instruction: Which Goals, Why and How?

V spomin – In memoriam

Heinz Dopsch (1. 11. 1942–31. 7. 2014) (Peter Štih).....	502–505
--	---------

Ocene in poročila – Review and Reports

Niederstätter Alois, Geschichte Vorarlbergs. Bd 1: Voralberg im Mittelalter (Peter Štih)	508–509
---	---------

Nenad Vekarić, Vlastela grada Dubrovnika. Zv. 1 – 5 (Ignacij Voje).....	510–514
---	---------

Boris Golec, Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem : po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji (Jernej Kosi).....	515–518
--	---------

Johann Rainer (ur.), Nuntiatur des Girolamo Portia 1595–1598; Elisabeth Zingerle (ur.), Nuntiatur des Girolamo Portia 1599–1602 (Sašo Jerše).....	519–522
---	---------

Thomas Mark Németh, Josef von Zhisman (1820-1894) und die Orthodoxie in der Donaumonarchie (Franc Rozman).....	523–526
---	---------

Tone Smolej, »Etwas grösseres zu versuchen und zu werden«. Slowenische Schriftsteller als Wiener Studenten (1850–1926) (Alojz Cindrič)	527–529
--	---------

Jurij Perovšek, Samoodločba in federacija, Slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920-1941 (Bojan Balkovec).....	530–532
---	---------

Starine 64 (Jože Maček)	533–536
-------------------------------	---------

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	537–540
Instructions for Authors	

Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 68, 2014.....	541–544
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 68, 2014	

Mateja Ratej

Slovenske hišne pomočnice v Beogradu pod okriljem Katoliške cerkve in (razpuščene) Slovenske ljudske stranke v tridesetih letih 20. stoletja

UDK 647-051:329.3(497.111)

RATEJ Mateja, dr. zgodovine, znanstvena sodelavka, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, SI-1001 Ljubljana, Novi trg 2, mratej@zrc-sazu.si

Slovenske hišne pomočnice v Beogradu pod okriljem Katoliške cerkve in (razpuščene) Slovenske ljudske stranke v tridesetih letih 20. stoletja

Zgodovinski časopis, Ljubljana 68/2014 (150), št. 3–4, str. 372–387, cit. 75

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Avtorica se v prispevku ukvarja z delovanjem Zveze služkinj/Slomškove družine v Beogradu v tridesetih letih 20. stoletja. V prvem delu članka prikaže politično podobo Kraljevine Jugoslavije ob nastopu kraljeve diktature leta 1929 in vlogo največje slovenske politične stranke (SLS), ki je v polju političnega predstavljalala interese Katoliške cerkve. V začetku tridesetih let 20. stoletja so katoliško usmerjene hišne pomočnice poglobile, utrdile in razširile delovanje svoje organizacije, kar v pogojih diktature, ko so bile politične stranke razpuščene, in ob Koroščevih stikih z organizacijo nakazuje na finančni in/ali kadrovski vpliv (razpuščene) SLS. V drugi polovici tridesetih let se je močna stanovska organizacija služkinj prilegala ideji o stanovskem parlamentarizmu. Zagovornik ideje Anton Korošec je delovanje Slomškove družine v javnosti podpiral, o čemer je govora v drugem delu članka.

Ključne besede: hišne pomočnice, Beograd, Katoliška cerkev, Slovenska ljudska stranka, 1930–1940

Avtorski izvleček

UDC 647-051:329.3(497.111)

RATEJ Mateja, PhD, Research Fellow, Institute of Cultural History ZRC SAZU, SI-1001 Ljubljana, Novi trg 2, mratej@zrc-sazu.si

Slovene Maids in Belgrade under the Auspices of the Catholic Church and the (Dissolved) Slovene People's Party in the 1930s

Zgodovinski časopis/Historical Review, Ljubljana 68/2014 (150), No. 3–4, pp. 372–387, 75 notes

Language Sn. (En., Sn., En.)

In the contribution, the author discusses the activities of the Association of Maids/Slomšek Family in Belgrade in the 1930s. In the first part, the political image of Kingdom of Yugoslavia is presented upon the establishment of King's dictatorship in 1929 along with the role of the biggest Slovene political party (Slovene People's Party, i.e. SPP) which in the sphere of politics represented the interest of the Catholic Church. In the early 1930s, Catholic-oriented domestic servants deepened, strengthened and widened the activities of their organization, which during the dictatorship, in the period of dissolution of political parties and along with Korošec's contacts with the organization, points to the impact of the (dissolved) SPP in terms of finances and personnel. In the late 1930s, this powerful rank organization fit into the idea of rank parliamentarism. Anton Korošec, an advocate of the idea, expressed his public support for the activity of the organization Slomšek's Family, which is discussed in the second part of the contribution.

Key words: maids, Belgrade, the Catholic Church, the Slovene People's Party, 1930–1940

Author's Abstract

Tako sem prišla semkaj, dragi moj!
Ti ne veš, kako je hudo!
Brez okna je izba na podstrešju
in polnoč je, ko sem vžgala svečo,
da ti pišem v daljni kraj.
Gospod in gospa sta šla v kino
in mene zebe. Mrzla je izba
in gospa je zame železo in kamen.
Pa sem tako mlada in tako trpim!¹

Prelomni dogodki v sicer prislovično burni politični dinamiki prve jugoslovanske države so začeli teči, ko je kralj Aleksander Karađorđević po vladni krizi, ki jo je sprožil atentat na hrvaške poslance v Narodni skupščini, 24. julija 1928 prvič v zgodovini jugoslovanske države poveril mandat za sestavo vlade Slovincu – načelniku Slovenske ljudske stranke Antonu Korošcu. Ta je nekaj dni zatem sestavil koalicijsko vlado in v njej opravljal tudi funkcijo ministra za notranje zadeve,² četudi so ga bremenile nepojasnjene okoliščine v zvezi z atentatom na hrvaške poslance. Skrajna zaostritev notranjepolitične slike v državi po smrti hrvaškega političnega voditelja Stjepana Radića je dokončno prepričala kralja, da se je začel pripravljati na diktaturo.³ Vodstvo Slovenske ljudske stranke je 30. novembra 1928 nagovorilo pristaše in državljane z: »Živio Njegovo Veličanstvo kralj Aleksander! Bog čuvaj našo domovino v vernih rokah poštenih in ljudskih politikov!«⁴

Po razglasitvi kraljeve diktature 6. januarja 1929, razveljavitvi vidovdanske ustave iz leta 1921 in razpustitvi Narodne skupščine je novi predsednik vlade Petar Živković še istega dne izdal Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, ki je med drugim prepovedal delovanje političnih strank z verskim in plemenskim (tj. nacionalnim) obeležjem.⁵ Ukaz o razpustu Slovenske ljudske stranke je izšel 22. januarja 1929. Vodstvo je samoiniciativno zaprlo tajništva stranke.⁶ Načelnik Korošec je na pristaše in člane stranke 23. januarja 1929 naslovil apel o mirnem

¹ Seliškar, *Pismo*, 66–67.

² Dr. Korošec je sinoči dobil mandat, *Slovenec*, 25. 7. 1928, 1.

³ Mandat za sestavo vlade ima dr. Korošec, *Jutro*, 25. 7. 1928, 1.

⁴ Ves narod praznuje, *Slovenec*, 1. 12. 1928, 3.

⁵ Zakon o zaščiti javne varnosti in reda, *Slovenec*, 8. 1. 1929, 1.

⁶ Slovenska ljudska stranka razpuščena, *Slovenec*, 23. 1. 1929, 1.

prehodu s političnega na kulturno, gospodarsko in humanitarno področje za zadostitev državnim interesom.⁷

Anton Korošec je po pisanju ljubljanskega škofa Jegliča v času svoje predsedniške funkcije Aleksandru večkrat predlagal uvedbo diktature za rešitev parlamentarne krize,⁸ njegovo odločitev o vstopu v diktatorsko vlado Petra Živkovića pa je pozdravilo tudi vodstvo Katoliške cerkve – jugoslovanski škofje so ga obiskali takoj po sprejemu pri kralju 22. januarja 1929.⁹ (Razpuščena) Slovenska ljudska stranka je ob zadržku, da gre v osnovi za avtoritarno gesto, šestojanuarsko diktaturo sprejela kot korak k sklenitvi narodnega sporazuma in kot dokaz o pravilnosti svoje politike.¹⁰ Čeprav je (razpuščena) Slovenska ljudska stranka ob oktroiranju ustave septembra 1931 izstopila iz vlade, so poudarili, da temelji ustava na demokratičnih načelih zahodnoevropskih demokracij.¹¹ Dobro leto po tem so po hrvaškem zgledu v razvpitih punktacijah v imenu demokracije spet zahtevali avtonomni položaj Slovencev v Kraljevini Jugoslaviji.¹² Vrh nekdanje stranke je bil po objavi punktacij januarja 1933 konfiniran, Korošec pa se je s Hvara, kjer ni preveč trpel, vrnil po atentatu na kralja Aleksandra oktobra 1934. Organizacijska infrastruktura (razpuščene) SLS je v tem času delovala prikrito, a učinkovito. Množica nepolitičnih organizacij, ki so že dotlej delovale pod izključnim vplivom Slovenske ljudske stranke, je v tem času postala eden od organizacijskih stebrov ilegalne stranke.¹³

Konstelacijo razmerij, ki so na ravni politike parlamentarnih strank ob nastopu kraljeve diktature leta 1929 sestavljala slovensko-srbske imaginarije, je zato treba imeti pred očmi tudi, ko govorimo o slovenskih hišnih pomočnicah (kakor bom v nadaljevanju imenovala služkinje, sobarice, kuharice idr. gospodinjsko pomoč) v Beogradu. Politični kontekst namreč nakazuje na vlogo in prizadevanja Katoliške cerkve in (razpuščene) Slovenske ljudske stranke kot njene podaljšane roke v polju političnega v zvezi z organiziranjem hišnih pomočnic v jugoslovanski pravoslavni prestolnici. Zveza služkinj (od srede tridesetih let 20. stoletja Slomškova družina) v Beogradu je v začetku tridesetih letih 20. stoletja doživljala poglobitev, utrditev in razširitev delovanja; med drugim je postala »stanovsko društvo na krščanskih načelih« in »društvo s socialno-humanitarnim ciljem«.¹⁴ Domnevamo lahko, da je bila poglobitev, utrditev in razširitev delovanja katoliške organizacije slovenskih hišnih pomočnic po razglasitvi diktature povezana tudi s finančnimi in/ali kastrovskimi vložki Koroščeve stranke.

Katoliški cerkvi je delovanje v smeri združevanja slovenskih hišnih pomočnic v Beogradu poleg drugega narekovala poudarjena skrb za katoliško moralo in slovensko nacionalno substanco, zaradi česar so bila katoliška društva Sloven-

⁷ Vsem somišljenikom!, Slovenec, 23. 1. 1929, 1.

⁸ Jeglič, *Dnevnik*, 11. 1. 1929.

⁹ Škofje v Belgradu, Slovenec, 23. 1. 1929, 1.

¹⁰ Jeglič, *Dnevnik*, 6. 1. 1929.

¹¹ Kralj izdal ustavo na demokratičnih načelih, Slovenec, 3. 9. 1931, 1.

¹² Demokracija v samoupravi, Slovenec, 16. 11. 1932, 1.

¹³ Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, 76, 79, 179, 180.

¹⁴ Kaj smo?, Naše ognjišče, september 1931, 3-4.

cev v Beogradu s strani (nacionalnemu unitarizmu zveste) slovenske liberalne politike označena kot separatistična.¹⁵ Avtonomistična ideja je bila hkrati idejna srčika delovanja Slovenske ljudske stranke do nastopa diktature, avtonomistični državnopravni program (1921) pa je predstavljal bistveno točko strankine identitete in ključno integrativno točko slovenske politične države in kulturne samopercepcije v jugoslovanskem političnem diskurzu sploh.¹⁶

Slovenci so se začeli v Beograd množično izseljevati po oblikovanju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (1918), kar je bilo povezano z vlogo prestolnice v prvi jugoslovanski državi.¹⁷ Po nekaterih ocenah časnikov je pred začetkom druge svetovne vojne v Beogradu živelo med 6.000 in 10.000 Slovencev,¹⁸ kar potrjujejo tudi popisi prebivalstva (leta 1921 je v Beogradu živelo okrog 1.000 Slovencev, leta 1931 okrog 6.000, takoj po drugi svetovni vojni pa okrog 10.000). Dobro uveljavljeni so bili trgovci in obrtniki. Med slovenskimi migrantskimi delavci v Beogradu so izstopale hišne pomočnice, ki jih je bilo v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja po ocenah časopisa za služkinje do 2.000 in so jih rade zaposlovale premožnejše beograjske družine.¹⁹

Priljubljeno nedeljsko zbirališče (katoliških) Slovencev v Beogradu je bila cerkev Kristusa kralja na Krunski ulici,²⁰ ki je bila sedež največje katoliške župnije v mestu in kjer so vsako nedeljo ob 5.30 potekale maše v slovenskem jeziku.²¹ Na Krunski ulici je bila med drugim špecerijska trgovina Franca Doberška, ki je slovela kot najznamenitejša slovenska trgovina v mestu.²² Doberšek je ponujal slovensko blago, denimo, kranjske klobase, bučno olje, ajdovo moko, suhe štajerske gobe, slovenska jabolka in vina ipd.²³

Da so Beograščani slovenske hišne pomočnice poznali že pred prvo svetovno vojno, je pisal goriški publicist, novinar, politik in še kaj Andrej Gabršček, ki je opisal zgodbo Srbkinje s slovenskimi koreninami Jelene Vukasović-Štiebil. Ob obisku Vipavskega se ji je vtisnila v spomin usoda Aleksandrink, zato je leta 1913 svojo pobudo poslala goriškemu tisku: »Razmišljala sem, ali bi ne bilo mogoče takim slovenskim dekletom preskrbeti služb v bratski srbski zemlji, kjer bi obdržale svojo narodnost, bi ne bile od rodne zemlje tako strašno daleč oddaljene in bi končno živele v krogu svojih srbskih sester.« V sodelovanju s srbskim društvom Kolo srpskih sestara v Beogradu je omogočila, da so se mogle Goričanke ob prihodu v tedaj še srbsko prestolnico na enem mestu informirati o mestu in o prostih službah. Pod budnim očesom Bogomile Volarič je dotok goriških hišnih pomočnic v Beograd tekkel do prve svetovne vojne, ko so goriške hišne pomočnice večkrat

¹⁵ Iz naše diaspore; Naše ognjišče, Slovenec, 1. 1. 1936, 23.

¹⁶ Ratej, *Avtonomistična ideja v Slovenski ljudski stranki*, 375–395.

¹⁷ Kržišnik Bukić, *Slovenci v Beogradu*, 546.

¹⁸ Slovenci v Beogradu in še dalje na jugu, Slovenec, 1. 1. 1939 – novoletna priloga.

¹⁹ Iz naše diaspore; Naše ognjišče, Slovenec, 1. 1. 1936, 23.

²⁰ Ravnik, *Nekaj pogledov v preteklost*, 177.

²¹ Služba božja, Naše ognjišče, september 1931, 7.

²² Žvan, *Slovenci v Beogradu*, 34.

²³ Trgovina Franca Dobrškega – reklama, Naše ognjišče, september 1931, zadnja stran.

bežale v Francijo skupaj s svojimi delodajalci.²⁴

Bolče Žvan je v svojem delu o Slovencih v Beogradu (1932) zapisal, da se je tip slovenske hišne pomočnice v Beogradu zelo uveljavil: »Naša dekleta služijo v najboljših hišah, pri ministrskih in diplomatskih družinah, v domovih industrijcev, veletrgovcev, zdravnikov, odvetnikov itd.«²⁵ Predsodek o pridnih in snažnih slovenskih hišnih pomočnicah se je ohranil do danes, saj tudi potomci slovenskih izseljencev v Beogradu zatrjujejo, da so se Slovenke zaradi pridnosti in privzgojene čistoče zlahka poročale s srbskimi partnerji in si v Beogradu ustvarile družine.²⁶ Po pisanju Bolčeta Žvana so veroizpoved ob poroki večkrat zamenjali moški kot ženske.²⁷

Začetki delovanja Zveze služkinj segajo v leto 1920, ko je bila oblikovanja pod imenom Savez služkinja. Društvo so sprva vodili slovenski študentje in sposobnejša dekleta. Težišče društvenega delovanja je bilo namenjeno srečevanju deklet ob predavanjih, deklamacijah in petju. Kaplan Davorin Medved je delovanje društva sistematiziral in nadgradil, mu dodal še dramski krožek, predvsem pa je članice navajal na medsebojno pomoč. Leta 1927 je predsedstvo društva prevzela Julka Serjanec, pod njenim vodstvom pa so si članice kupile društveno zastavo in najele manjšo sobo za prenočišče brezposelnim služkinjam. Najemnino so plačevale članice s prispevki. Leta 1929 je predsedstvo društva prevzela Minka Sagadin, ki je na začetku tridesetih let 20. stoletja nadaljevala dramsko, pevsko in izobraževalno dejavnost društva.²⁸

Članice so praznovale materinske dneve, obletnice koroškega plebiscita, Miklavževe in božične večere, posebej množična pa je bila proslava ob osemdesetletnici ljubljanskega nadškofa Antona Bonaventure Jegliča. Za poglobitev in utrditev verskega življenja so služkinje v svojo organizacijo uvedle duhovne vaje, postne pridige in druge cerkvene obrede za vernice. Začele so razmišljati o lastnem domu, kjer bi lahko še bolj utrdile svojo dejavnost.²⁹ V prostorih župnišča cerkve so se pod vodstvom kaplana Tomaža Ulage odvijali tedenski sestanki članic Zveze služkinj; tam je bilo tudi društveno zavetišče kot kratkotrajen prehodni dom za brezposelne članice.³⁰ Ulaga je v tridesetih letih 20. stoletja nastopal kot duhovni vodja slovenskih služkinj v Beogradu, hkrati pa je bil aktiven tudi v uspešno delujočem slovenskem (prav tako katoliškem) Prosvetnem društvu v Beogradu.³¹

Leta 1930 je Zveza služkinj v Beogradu štela 180 članic,³² slovenske nedeljske maše v cerkvi Kristusa kralja pa jih je obiskovalo tudi do 200. Zatorej so si članice postavile za cilj privabiti vsaj še nekaj od tistih hišnih pomočnic slovenskega rodu v

²⁴ Gabršček, *Goriški Slovenci*, 432.

²⁵ Žvan, *Slovenci v Beogradu*, 42.

²⁶ Kropelj, *Nekaj utrinkov o društvu Slovencev*, 218.

²⁷ Žvan, *Slovenci v Beogradu*, 51.

²⁸ Kratek pregled o delu društva 'Savez služkinja' v Beogradu, Naše ognjišče, september 1931, 3.

²⁹ Prav tam.

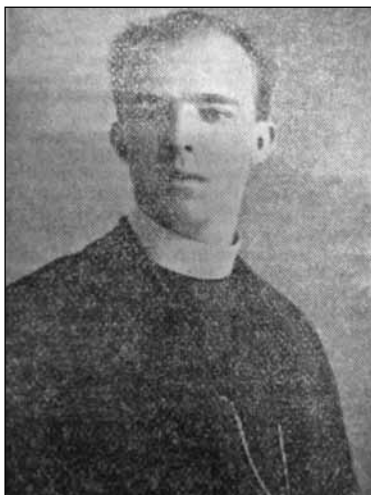
³⁰ Društveno zavetišče, Naše ognjišče, september 1931, 7; Slovenska dekleta v Belgradu, Slovenec, 30. 11. 1931, 3.

³¹ Žvan, *Slovenci v Beogradu*, 61–62.

³² Slovenska dekleta v Belgradu, Slovenec, 30. 11. 1930, 3.

Beogradu, ki niso bile organizirane v okviru katoliške organizacije.³³ Poleg prizadevanj za izgraditev oz. nakup lastnega doma je tako leta 1930 pod pokroviteljstvom Katoliške cerkve začel izhajati mesečnik Zveze služkinj v Beogradu Naše ognjišče; do junija 1931 je izšlo šest litografiranih števil, nato pa je septembra 1931 izšla prva tiskana številka. Vilko Bojc, ki je sodeloval kot pisec člankov v Naše ognjišče, je bil že prej pogost obiskovalec srečanj hišnih pomočnic v okviru Zveze služkinj. Uredništvo glasila je bilo na Krunski ulici 23, kjer je v neposredni bližini cerkve Kristusa kralja na isti ulici stanoval urednik mesečnika Tomaž Ulaga.³⁴

Ulagi je v prvem uvodniku Našega ognjišča zapisal, da je mesečnik namenjen hišnim pomočnicam kot pomoč pri negovanju trojne zvestobe: zvestobe veri, zvestobe slovenskemu jeziku in zaveze, da bodo »med (srbskimi, op. p.) brati in sestrami rože slovenskih livad: neomajne kot stene Triglava, čiste kot naš planinski zrak, neustrašne čuvarice ognja v templju! Vedno uslužne, nikdar na prodaj!« Poučaril je, da je glasilo namenjeno tudi slovenskim bralcem, da bi spoznali življenje slovenskih deklet v Beogradu, in tako lažje darovali za izgraditev skupnega doma zanje.³⁵ Upal je, da bodo po svoji moralni dolžnosti sredstva izdatno darovale tudi beograjske družine, ki so zaposlovale Slovenke, in slovenski denarni zavodi.³⁶

Sl. 1 - Kaplan Tomaž Ulaga (vir: Slovenec, 1. 1. 1934)

V svojih javnih nastopih so članice Zveze služkinj ponavljale, da je »moralna nevarnost za naša dekleta v Beogradu in sploh v vsakem tukajšnjem mestu zelo velika«. Razumele so, da nenadzorovana dekleta v jugoslovanski prestolnici moralno in telesno hitro propadajo, s čimer povzročajo veliko škodo (slovenskemu) »narodnemu telesu«. »Notranji duševni ustroj« beograjskega mestnega človeka

³³ Slovenska dekleta v Belgradu in Srbiji, Domoljub, 5. 2. 1930, 1.

³⁴ Naše ognjišče, september 1931, 2.

³⁵ Komu in zakaj?, Naše ognjišče, September 1931, 1.

³⁶ Slovenske služkinje v Belgradu za svoj dom, Slovenec, 29. 1. 1931, 6.

naj bi bil poguben za sicer snažna in skrbna, a lahkoverna slovenska dekleta, ki so nekatera »moralno globoko, globoko padla«. ³⁷

Zveza služkinj je poskušala poskrbeti, da bi se slovenska dekleta moralno čista vračala domov in si s prihranki na slovenskih tleh ustvarjala slovenske družine. ³⁸ V narodno obrambnem, pokroviteljskem in zaščitniškem tonu so bili na začetku tridesetih let prejšnjega stoletja k darovanju finančnih sredstev za izgraditev doma nagovorjeni tudi bralci Slovenca: »Kdor čuti slovensko, kdor čuti pošteno in prav, bo od srca rad izpolnil položnico /.../ vsaj z malim darom, ki pa bo za naša dekleta neprecenljive vrednosti. Res je veliko potreb, ki terjajo veliko žrtev, toda dom slovenskih služkinj je naša prva dolžnost! Moramo namreč poudariti dejstvo, da so slovenska dekleta čestokrat merilo in barometer za ugled Slovencev pri naših (srbskih, op. p.) bratih.« ³⁹

Da je Katoliška cerkev v tridesetih letih namenjala posebno skrb socialni skupni hišnih pomočnic, priča tudi leposlovno delo Mare Hus Njene službe; povest služkinje, ki je prežeto s katoliško mislijo in s primeri, kako si lahko hišna pomočnica z vero v boga olajša trpljenje ob težkem delu daleč od doma, ki je pogosto vodilo v samomor. »To je torej zdaj moja soba?» je razočarano vzdihnila Zora, ko je s težavo ogledovala mračni, ozki kot z majhnim oknom visoko pod stropom, ki je gledalo na večno mračno in vlažno dvorišče. Po sivih zidovih sta risali vlaga in plesen prečudne zelenkaste oblike. Na stropu so se očrtavali že celi oblaki. Po pravici rečeno, to ni bila soba, ampak prostor, ki je bil kedaj za kuhinjsko shrambo, a so ga pozneje prelevili v sobo za služkinjo. Izvlekli so omaro in police ter porinili vanj posteljo v obliki dolgega, votlega zaboja, ki je bil v sili tudi za mizo. S širokim pokrovom se odpira in zapira, kakor nerodna mentrga. V sobi je dišalo po trohnobi kakor v grobnici. Postelja je bila sicer za Zoro prekratka, pa kdo bi se menil za take malenkosti. ⁴⁰

Miselnost strahu pred neznanim velikim mestom s prebivalci druge vere je v skladu s tem širil tudi časnik *Slovenec*. Tako ni nenavadno, da je v časopisnih poročilih ravno najstniška slovenska služkinja v Beogradu naletela na tradicionalnega muslimana, ki ji je obljubljal bogastvo, po poroki z njim pa je dobila le feredžo, tepež in domači zapor. ⁴¹ Podobno strašljivo in svareče zveni poročilo o izprijenem beograjskem zdravniku, ki je abortuse mladim dekletom opravljal kar na svojem domu, zarodke in žive novorojenčke pa kuril v domačem ognjišču, da se je krematorijski duh širil po ulici. ⁴² Iz lastne družinske zgodovine poznam primer dekleta iz Slovenske Bistrice, hišne pomočnice v Beogradu med obema vojnama, ki je potem, ko je v jugoslovanski prestolnici rodila sina, nekajmesečnega otroka pripeljala k babici, kjer je odrasel v sovraštvu do (lahkožive) matere, ki ga je zapustila.

(Še malo ne nerazložljiva) ironija ob tem je, da je v tesni navezavi na katoliške

³⁷ Slovenska dekleta v Belgradu, Domoljub, 5. 2. 1930, 1.

³⁸ Iz naše diaspore, Slovenec, 1. 1. 1936, 23.

³⁹ Slovenske služkinje v Beogradu za svoj dom, Slovenec, 29. 1. 1931, 6.

⁴⁰ Hus, *Njene službe*, 15.

⁴¹ Žaloigra mlade Slovenke v južni Srbiji, Slovenec, 25. 8. 1936, 4.

⁴² Znamenje časa, Slovenec, 24. 7. 1936, 7.

vrednote v Slovenski ljudski stranki konec tridesetih let prejšnjega stoletja potekala izjemna politizacija nizke rodnosti. Ban Dravske banovine Marko Natlačen (Slovenska ljudska stranka) je sredi februarja 1940 v banskem svetu prebral poročilo o gibanju prebivalstva na Slovenskem. Porazno poročilo, kot se je izrazil komentator Slovenca in nadaljeval, da se slovenskemu narodu ni treba bati tujih osvajalcev, ker se bo sam iztrebil. Ban Natlačen je povedal, da je naravni prirastek na Slovenskem še po koncu svetovne vojne veliko obetal, a je začel v tridesetih letih strmo padati. »Socialna bolezen padanja rojstev je močno zajela naše meščanstvo, globoko se je vgnezdila med delavstvom in sega v mnogih krajih tudi že po kmetu,« je ban Natlačen vlekel meje med razredi in nazadnje svareče zažugal: padanje rojstev ni le socialna, tudi moralna bolezen je! Ban Dravske banovine je seveda meril na abortus. Imenoval ga je bela kuga, zdravnike, ki so ga izvajali, pa morilci in najostudnejši škodljivci naroda.⁴³

Da so bile nekatere usode slovenskih služkinj v Beogradu med obema vojnoma vse prej kot nesrečne, dokazuje primer služkinje z Radomerščaka v Prekiji. V Beogradu, kjer je služila v družini judovskega proizvajalca čokolade, je spoznala čevljarja, Slovenca iz Bizovika pri Ljubljani, s katerim sta se poročila. Nevestin gospodar je mladoporočencema ponudil oskrbnitvo svoje hiše v središču Beograda, ki sta ga z veseljem sprejela. Tako je raziskovalki Mojci Ravnik pripovedoval sin obeh Slovencev, ki še zmeraj živi v Beogradu.⁴⁴

Avtor več člankov o položaju slovenskih hišnih pomočnic v Beogradu Vilko Bojc je čas kratkotrajne brezposelnosti hišne pomočnice označeval za najbolj nevaren čas, »da v pomanjkanju sredstev za samoprehrano pade«, saj sta jo lahko gospodar ali gospodinja v vsakem trenutku brez odpravnine postavila na cesto.⁴⁵ Za slovenski prostor je sicer v tridesetih letih prejšnjega stoletja veljala Naredba o službenem razmerju hišnih in gospodinjskih poslov, po kateri je posel lahko ob nekrivdni prekinitvi delovnega razmerja po desetletni neprekinjeni zaposlitvi od delodajalca zahteval odpravnino v višini četrtnine letne plače.⁴⁶

Slovenska dekleta v Beogradu so se morala po podatkih Zveze služkinj nenehno boriti s svojimi gospodarji za poštenje in čast in so velikokrat žrtvovala dobro službo za ohranitev osebne integritete in da so lahko obiskovala nedeljske slovenske maše.⁴⁷ Spolno nadlegovanje služkinje na delovnem mestu je v svojem delu tematizirala tudi Mara Hus: »S široko kretnjo ji je ponudil polno pest zmečkanih bankovcev. Oči so se ji razširile v silnem presenečenju. A samo za hip. Ko je zapazila bankovce, je prebledela. Pred sabo je videla samo dvojce vodeno plavih oči, ki so ji mežikale v gnusnih solzah. Ko pa je stegnil tresoče se roke k njej, je za korak odstopila, stisnila pest in z vso silo udarila na sredo med ostudne oči. Z vso močjo ga je pahnila od sebe, da se je opotekel proti vratom in je desnica spustila

⁴³ Nazadujemo!, Slovenec, 16. 2. 1940, 1.

⁴⁴ Ravnik, *Nekaj pogledov v preteklost*, 170.

⁴⁵ Slovenske služkinje v Belgradu za svoj dom, Slovenec, 29. 1. 1931, 6; Naše ognjišče, september 1931, 4.

⁴⁶ Odpravnina hišnih in gospodinjskih poslov, Slovenec, 21. 6. 1936, 12.

⁴⁷ Slovenska dekleta v Belgradu, Domoljub, 5. 2. 1930, 1.

bankovce na tla. V tistem hipu so se na hodniku odprla vrata in gospa je obstala pred klavno sliko svojega moža.«⁴⁸

Predstavljamo si lahko, da sta bili Ljubljana in Beograd med svetovnima vojnima zaradi slabših transportnih in medijskih povezav časovno in kulturno še precej bolj oddaljeni mesti kot sta danes. Da so se vsaj pišoči ljudje slabega medsebojnega poznavanja zavedali in poskušali preseči predsodke, potrjujejo misli srbskega časnikarja Živojina Cvetkovića, ki je leta 1933 v *Slovencu* zapisal: »Obžalovanja je vredno, da se (Slovenci in Srbi, op. p.) med seboj premalo poznamo. Živimo v isti državi, hranimo se z istim kruhom in vendar skrivamo na kraju naših misli neko krivo prepričanje, ki ga tudi ne popravljamo. Rajši ostanemo slabo poučeni, kakor da bi z majhnim trudom prišli do prave resnice. Zato nam je lahko nevarna tudi najmanjša napačna kritika, ki ruši naše skupne bratske simpatije.«⁴⁹

Beograd je med obema vojnima spadal med najdražja jugoslovanska mesta in tudi hišne pomočnice niso bile slabo plačane. Na začetku tridesetih let 20. stoletja so poleg napitnin in priložnostnih darov prejemale do 700 dinarjev mesečnega dohodka. Za primerjavo povejmo, da je bilo treba za kino vstopnico odšteti do 7 dinarjev, za letno naročnino na mesečnik Naše ognjišče 30 dinarjev, za najem opremljene sobe na obrobju mesta pa od 250 do 400 dinarjev.⁵⁰ Zaslužek je v času velike gospodarske krize množično privabljal tudi hišne pomočnice, a že prva tiskana številka Našega ognjišča je vsebovala svarečo notico »dekletom tam doma«, ki jih je očaral duh prestolnice: »Ne hodite v Beograd, ne verjemite tistim, ki vam pišejo, da je tukaj zelo ugodno. Tukaj je hudo, bolj kot drugod, dobre službe se težko dobijo. In ko bi vedele, koliko trpljenja, koliko ponižanja morajo dekleta tu prestati, koliko jih zboli vsled prenapornega dela, kakšnim nevarnostim so tu izpostavljene, nobena bi več ne prišla sem.«⁵¹

Slovenska komunistka Marija Žumer je bila sredi tridesetih let 20. stoletja zaradi političnega delovanja zaprta v zloglasnem beograjskem zaporu, Glavnjači. O tam zaprtih Slovenkah (zaradi beračenja, prostitucije ipd.) je pisala v duhu, ki ni želel moralizirati. Na problem je gledala v sociološki perspektivi in Glavnjačo opisala kot veliko slabost sodobne družbe, ki rešuje socialne probleme tako, da jih izolira, nadzoruje in kaznuje. O hišnih pomočnicah je zapisala, da ni bolj izkoriščanih ljudi, kakor so one, »pravcate sužnje«, ki garajo po šestnajst in več ur dnevno.⁵²

Ni dvoma, da je bila socialna stiska mladih žensk, ki so se preživljale kot hišne pomočnice v Beogradu, v veliko primerih na meji neznosnega, ne nazadnje že kar stereotipno prisotnost problematike v imaginariju tedanjega časa dokazujeta tudi Seliškarjevi pesmi v uvodu in zaključku razprave. Ne glede na to pa je drža Katoliške cerkve in (razpuščene) Slovenske ljudske stranke do skupnosti hišnih pomočnic v sebi nosila več kot zgolj skrb za socialno varnost. V sebi je nosila

⁴⁸ Hus, *Njene službe*, 18–19.

⁴⁹ Živojin Cvetković, Slovenija – izpod peresa srbskega časnikarskega poročevalca, *Slovenec*, 7. 6. 1933, 2.

⁵⁰ Žvan, *Slovenci v Beogradu*, 21, 42–43.

⁵¹ Dekletom tam doma, Naše ognjišče, september 1931, 7.

⁵² Žumer, *Sedemdeset dni v Glavnjači*, 7, 10.

vsaj še močan pečat odpora in strahu pred pravoslavljem, izrazit nacionalni naboj ter – kot bomo videli v nadaljevanju – intenco po stanovski organiziranosti družbe.

Prednostna naloga 24. junija 1935 oblikovane vlade Milana Stojadinovića, ki so jo sestavljale nekdanje Narodna radikalna stranka, Slovenska ljudska stranka in Jugoslovanska muslimanska organizacija, je bila prenova jugoslovanskega gospodarstva zaradi posledic svetovne ekonomske krize. Anton Korošec, ki je že od jeseni 1934 kazal želje po vstopu v vlado, je igral eno od ključnih vlog pri oblikovanju vlade in njenih političnih usmeritev.⁵³ Sredi avgusta 1935 je dobro delo trojice politikov potrdil tudi uspeh pri organizaciji vsedržavne Jugoslovanske radikalne zajednice, ki je ob izrekanju za državno in narodno edinstvo zagovarjala široko samoupravno ureditev države.⁵⁴ Svoj obstoj je utemeljila z obljubo, da bo oživila politično življenje na podlagi demokracije in parlamentarizma.⁵⁵

Voditelji Jugoslovanske radikalne zajednice – Milan Stojadinović, Anton Korošec in Mehmed Spaho – so si striktno razdelili interesna področja v Kraljevini Jugoslaviji; nominalni vodja stranke Stojadinović je imel izključno oblast v Srbiji, podpredsednika Korošec in Spaho pa v Sloveniji ter Bosni in Hercegovini.⁵⁶ Čeprav je Komunistična partija Jugoslavije vsedržavno stranko označila kot »mešanico demokratičnih, polfašističnih in fašističnih elementov«, je premier zatrjeval, da bo vlada, ki je vnesla postavko o demokratizaciji političnega življenja v svoj politični manifest, le-to izvedla samo v pogojih »disciplinirane države« državljanov, ki se bodo izogibali političnim »eksczesom«.⁵⁷

Korošec je pristop (razpuščene) Slovenske ljudske stranke k vsedržavni stranki izvedel sam, četudi je ožje strankino vodstvo v naglici obvestil o odločitvi.⁵⁸ Medtem ko je leta 1928 kot premier pod kraljevim nadzorom sodeloval pri ukinjanju demokratičnih parlamentarnih institucij, je bila Stojadinovićevega vlada oblikovana s predpostavko, da parlamentarne institucije po kraljevi smrti ponovno vzpostavlja. Anton Korošec je v okviru te politike vlagal prizadevanja v populariziranje stanovskega (korporativnega) parlamentarizma.⁵⁹

Četudi torej humanitarni, prosvetni in kulturni obводи za strankarsko delovanje po koncu diktature niso bili več potrebni, se je močna stanovska organizacija pod katoliškim (tj. tudi strankinim) vplivom odlično vključevala v Koroščevo idejo o stanovskem parlamentarizmu. Ne more biti naključje, da je bil minister Anton Korošec boter nove društvene zastave z izvezenim Slomškovim portretom, ki so si jo katoliške hišne pomočnice priskrbele leta 1935 ob preimenovanju Zveze služkinj v Slomškovo družino.⁶⁰ Po koncu diktature je tako prizadevanja po močni organizaciji hišnih pomočnic treba razumeti tudi v smislu stanovskega organiziranja družbe.

⁵³ Stojadinović, *Ni rat ni pakt*, 271, 273, 275–277, 289.

⁵⁴ *Slovenska novejša zgodovina*, 361.

⁵⁵ Jugoslovanska radikalna zajednica, Slovenec, 4. 6. 1936, 1.

⁵⁶ Tešić, *Jugoslovanska radikalna zajednica*, 9, 31.

⁵⁷ Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature*, 51–53, 62.

⁵⁸ Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, 268.

⁵⁹ Beseda našega voditelja, Slovenec, 12. 5. 1936, 1; Izkustvo demokracije, Slovenec, 11. 6. 1936, 13.

⁶⁰ Iz naše diaspore, Slovenec, 1. 1. 1936, 23.

Spomnimo, da se je Zveza služkinj v prvem členu svojih društvenih pravil deklarirala kot stanovska organizacija, v drugem pa kot društvo na krščanskih načelih.⁶¹

Sl. 2 - Anton Korošec (v ospredju) kot boter društvene zastave Slomškove družine (vir: *Slovenec*, 1. 1. 1936)

Vodstvo Slovenske ljudske stranke se med obema svetovnima vojnama kljub poudarkom o nujnosti ločevanja med institucijo Katoliške cerkve in strankino politično organizacijo trdno držalo katoliškega kulturnega programa, ki je stranki ob 96,6-odstotni pripadnosti Slovencev Rimskokatoliški cerkvi v multikonfesionalni državi zagotavljal večinski položaj v slovenskem političnem prostoru.⁶² Kot največja in najvplivnejša slovenska politična stranka je učinkovito črpala mobilizacijski potencial Katoliške cerkve, a je njeno vodstvo obenem naklonjenost cerkvenim interesom podrejalo lastnim strankarskim interesom. To je bilo vidno zlasti v času t. i. konkordatske krize, po sprejetju konkordata 25. julija 1935 oz. s poskusi njegovega ratificiranja v Narodni skupščini julija 1937. Vprašanje konkordata, natančneje vpliva Katoliške oz. Pravoslavne cerkve v državi, je bilo sicer najtesneje vezano na srbsko-hrvaški politični spor, Anton Korošec pa se kot član Stojadinovićeve vlade ni izrekel niti za konkordat niti proti njemu, saj v Jugoslovansko radikalno zajednico inkorporirana Slovenska ljudska stranka ni imela zadostnega političnega vpliva, da bi lahko spreminjala potek dogodkov.⁶³

Predstavnice slovenskih katoliških hišnih pomočnic v Beogradu so bile spomladi 1936 aktivne pri oblikovanju osnutka novega zakona za gospodinjsko osebje, v katerem so pogrešale določbo o prostem času za izpolnjevanje verskih dolžnosti ob

⁶¹ Kaj smo?, Naše ognjišče, september 1931, 3-4.

⁶² Statistički godišnjak, 50, 57.

⁶³ Ratej, *Odenki politizacije Rimskokatoliške in Srbske pravoslavne cerkve*, 35-52.

Sl. 3 - Slovenske hišne pomočnice, združene v Slomškovi družini s Tomažem Ulago in sestro Maristelo Kette (vir: Slovenec, 1. 1. 1936)

nedeljah in praznikih.⁶⁴ V tistem času so v Slomškovem domu vendarle dobile svoje stalnejše prostore.⁶⁵ Zvezo služkinj, ki je ob preimenovanju v Slomškovo družino leta 1935 postala pododsek slovenskega Prosvetnega društva, so pod svojo streho vzele mariborske Šolske sestre, ki so maja 1936 kupile tri manjše hiše in prostoren vrt v ulici Vojvode Milenka 46; leta 1938 so dokupile še sosednjo hišo. Do tedaj (od leta 1932) so lahko slovenske hišne pomočnice našle zavetišče med drugim v najetih prostorih Šolskih sester v Hadži Prodanovi ulici 19 in kasneje do odprtja Slomškovega doma na ulici dr. Köstnerja 18; za zavetišče je tedaj skrbela sestra Jakobina Vojč iz sestrinske skupnosti v Zemunu.⁶⁶

V Slomškovi družini organizirane hišne pomočnice so lahko v domu pod vodstvom sestre Maristele Kette, ki je bila zaslužna za nakup in ureditev doma, poceni prenočevale (leta 1938 je bilo oddanih 4.500 prenočišč, leta 1939 pa skoraj 6.000; naenkrat je lahko v domu bivalo do 12 deklet) in se prehranjevale, v domu pa je bil organiziran tudi strokovni pouk v gospodinjskih delih.⁶⁷ Statut Slomškovega doma je predstojnici nalagal skrb za moralno življenje varovank, za njihovo vzgojo v nacionalnem duhu in poduk v gospodinjskih delih. Predstojnica doma je lahko po lastni presoji in brez obrazložitve zavrnila prosilko za zavetišče, če je ocenila, da ni sposobna slediti pravilom zavetišča.⁶⁸

⁶⁴ Služkinje in božja zapoved, Slovenec, 3. 5. 1936, 11.

⁶⁵ Provincijalat šolskih sester v Ljubljani, arhiv mariborske province: Kupoprodajna pogodba za hiši v ulici Vojvode Milenka 46 in 48; Slomškov dom v Beogradu, Beograjski Slovenec, 1. 11. 1936, 4.

⁶⁶ Kodrič, Palac, *Šolske sestre*, 176.

⁶⁷ Rojs, Zorec, *Šolske sestre*, 220.

⁶⁸ Provincijalat Šolskih sester v Ljubljani, Arhiv mariborske province, fascikel 23,2: Slom-

Kot duhovni vodja hišnih pomočnic v Slomškovem domu je še naprej deloval Tomaž Ulaga, ki je v novoletnem intervjuju januarja 1934 v *Slovincu* med drugim povedal: »O naših dekletih, ki služijo v Beogradu, vedo nekateri le slabo povedati. Jaz pa vem precej dobrega. One so pokazale največje razumevanje, ko smo zbirali za poplavljenke. /.../ Mnoge garajo do 12 v noč in prispejo k rani službi božji, ker je le ta slovenska. /.../ Slovenija je veliko zahvalo dolžna častitim Šolskim sestram, ki se ob prevzemu tega zavetišča (tedaj na Hadži Prodanovi ulici 19, op. p.) niso ustrašile niti moralnih niti materialnih žrtev. Kdor ve, kaj se pravi potrpeti z živčno razdraženimi in tolažiti obupane, bo razumel.«⁶⁹

Sredi tridesetih let prejšnjega stoletja je bila slovenska služkinja v Beogradu tudi Terezija Mlinarič. Njenega imena najbrž ne bi bilo mogoče nikoli prebrati v časopisu, če ne bi bila na začetku junija 1936 lažje poškodovana v prometni nesreči, ki jo je povzročil industrialec Vojislav Nikolić in v kateri je umrl znani športnik Dragan Jovanović.⁷⁰ Ob utrinku iz preteklosti se kajpak vsiljujejo vprašanja, kdo je bila Terezija, koliko je bila stara, iz katerega slovenskega kraja je izvirala, iz katerega dela slovenskega prostora je prihajalo v Beograd največ mladih žensk? Za Beograd podatkov nisem zasledila, v srbskem Paraćinu, kjer je bilo prav tako veliko Slovencev, pa je bilo največ slovenskih hišnih pomočnic doma iz slovenske Prlekije.⁷¹

Leta 1936 se je v prostore Šolskih sester v Slomškov dom vselilo tudi katoliško usmerjeno društvo Slovencev v Beogradu – Prosветno društvo, ki je pred tem prav tako gostovalo na Krunski ulici. Društvo je med drugim razpolagalo s čitalnico in slovensko knjižnico, ki je bila ustanovljena v sodelovanju s Slomškovo družino (Zvezo služkinj). Za zagovor trditve o Koroševem političnem interesu v društvu hišnih pomočnic ni nepomembno, da je knjižnico redno obiskoval in zalagal z novim gradivom tudi Anton Korošec.⁷²

V pregledu društvenega delovanja Slovencev v Beogradu, ki je bil objavljen v *Slovincu* na začetku leta 1939, je bilo med drugim zapisano, da so »nekatera pokvarjena slovenska dekleta zelo škodila ugledu slovenske služkinje« v Beogradu, zato se je zdel nadzor (katoliških institucij) nad njimi še bolj smiseln. Ob koncu tridesetih let 20. stoletja so bile katoliško usmerjene hišne pomočnice organizirane v Slomškovi družini pri Šolskih sestrah in v Marijini družbi pri slovenskih usmiljenkah, liberalno usmerjene pa je združevalo Slovensko žensko društvo.⁷³

Leta 1941 se je v beograjski Slomškov dom preselila celotna provincialna uprava mariborske province, saj je bilo v Sloveniji Kongregaciji s strani nemškega okupatorja odvzeto vse premoženje. V letih 1941 do 1943 je v Slomškovem domu

škov dom Beograd – statut, 30. 5. 1936.

⁶⁹ Iz življenja belgrajskih Slovencev, *Slovenec*, 1. 1. 1934, 5.

⁷⁰ Belgrajske vesti, *Slovenec*, 4. 6. 1936, 2.

⁷¹ Slovenci v Paraćinu, *Slovenec*, 9. 2. 1936, 6.

⁷² Belgrajski Slovenci in slovenska knjiga, *Slovenec*, 16. 2. 1936, 8; Slovenci v Beogradu in še dalje na jugu, *Slovenec* – novoletna priloga, 1. 1. 1939.

⁷³ Slovenci v Beogradu in še dalje na jugu, *Slovenec* – novoletna priloga, 1. 1. 1939.

Sl. 4 - Slomškov dom v Beogradu (vir: Slovenec, 1. 1. 1937)

deloval otroški vrtec za begunske otroke. Med vojno v letih 1941–1945 so Šolske sestre v njem nudile zavetišče beguncem in študentom. V bombardiranju Beograda je bila močno poškodovana tudi največja dvoriščna hiša na ulici Vojvode Milenka. Kljub temu je tam ostalo nekaj stanovalk, ki so kot upokojene hišne pomočnice v zgradbi prebivale še v osemdesetih letih prejšnjega stoletja.⁷⁴

Zbogom, edini!
 Služkinja sem in umrla bom.
 Tvoja druga ima mehke roke in svilen klobuk,
 moje roke razjedata soda in lug,
 ti imaš sabljo in zvezde –
 pa te je sram.

Nad mizo sveti luč na bel papir,
 sama je v kuhinji služkinja Mara,
 v posteljo se je vlegla ko vsak večer ...
 Zdaj spi ...
 Nobena gospa je več ne prebudi.⁷⁵

⁷⁴ Rojs, Zorec, *Šolske sestre*, 73–75, 220.

⁷⁵ Seliškar, *Poslednje pismo*, 455.

Viri in literatura

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv Ljubljana, Anton Bonaventura Jeglič, Dnevnik.
Provincialat Šolskih sester v Ljubljani, Arhiv mariborske province, fascikel 23,2: Slomškov dom
Beograd – statut, 30. 5. 1936.

Arhivski tiskani viri

Naše ognjišče (1931), mesečnik Zveze služkinj v Beogradu.
Slovenec (1930–1940), uradno glasilo Slovenske ljudske stranke.
Beograjski Slovenec (1936–1938), glasilo društva Slovencev v Beogradu.
Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije 1931, Beograd, 1934.
Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1925.
Gabršček, Andrej, *Goriški Slovenci: narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice*. Ljubljana: samozaložba, 1934.
Hus, Mara, *Njene službe; povest služkinje*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1933.
Seliškar, Tone, Pismo; služkinja piše svojemu fantu. *Ljubljanski zvon* 49/1, 1929, str. 66–67.
Seliškar, Tone, Poslednje pismo. *Ljubljanski zvon* 56/7, 1936, str. 454–455.
Žumer, Marija, *Sedemdeset dni v Glavnjači; opis osebnih doživetij*. Ljubljana: samozaložba, 1937.
Žvan, Bolče, *Slovenci v Beogradu; socialno kulturna slika*. Beograd: samozaložba, 1932.

Monografije

Gašparič, Jure, *SLS pod kraljevo diktaturo; diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935*. Ljubljana: Modrijan, 2007.
Kodrič, Similjana in Palac, Natalija, *Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja: zgodovina, poslanstvo, življenje*. Ljubljana: Delo, 1986.
Rojs, Leonita in Zorec, Avgušтина, *Šolske sestre sv. Frančiška – mariborska provinca; zgodovinski pogled na prehojeno pot*. Ljubljana: mariborska provinca šolskih sester, 1987.
Slovenska novejša zgodovina; Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992 (ur. Jasna Fischer itd.). Ljubljana: Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
Stojadinović, Milan M., *Ni rat ni pakt; Jugoslavija između dva rata*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1970.
Stojkov, Todor, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929–1935*. Beograd: Prosveta, 1969.
Tešić, Dragan, *Jugoslovenska radikalna zajednica u Srbiji 1935–1939*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1997.

Članki

Kroje, Monika, Nekaj utrinkov o društvu Slovencev »Sava« v Beogradu. *Traditiones* 39/1, 2010, str. 217–223.
Kržišnik – Bukić, Vera: Slovenci v Beogradu. *Slovenski etnološki leksikon* (ur. Angelos Baš). Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004, str. 546.
Ratej, Mateja, Avtonomistična ideja v Slovenski ljudski stranki v letih 1923–1929 in vprašanje dekoncentracije upravne oblasti v času vlade Antona Korošca. *Zgodovinski časopis*, 2006, št. 3/4, str. 375–395.
Ratej, Mateja, Odenki politizacije Rimskokatoliške in Srbske pravoslavne cerkve pri Slovenski ljudski in Narodni radikalni stranki med svetovnima vojnama. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2008, 48/2, str. 35–52.
Ravnik, Mojca, Nekaj pogledov v preteklost in sedanjost beograjskih Slovencev. *Traditiones* 39/1, 2010, str. 167–193.

SUMMARY

Slovene Maids in Belgrade under the Auspices of the Catholic Church and the (Dissolved) Slovene People's Party in the 1930s

Mateja Ratej

Upon the establishment of King's dictatorship on January 6, 1929, Prime Minister Živković by means of Protection of Public Safety and Order Act among other things banned political parties with religious or tribal characteristics. The Decree on dissolution of the Slovene People's Party was issued on January 22, 1929. The leader of the party Anton Korošec appealed to his followers to undergo a peaceful transition from the political to the cultural, economic and humanitarian sphere. The political context points to the role and aspirations of the Catholic Church and the (dissolved) Slovene People's Party as its extended arm in the sphere of politics in terms of organizing of maids that was strengthened and deepened in the 1930s in Belgrade in the scope of the Association of Maids (from mid-1930s onwards Slomšek's Family); one can assume that this was linked to the financial and personnel-related input of the (dissolved) Slovene People's Party. Pronounced concern of societies of Slovenes in Belgrade for the Slovene national substance set off complaints among Slovene liberal politicians about their separatist activities. According to newspaper estimates, 6,000 to 10,000 Slovenes lived in Belgrade prior to the beginning of World War II, 1,000 to 2,000 of them were female domestic servants. Church of Christ the King located at the address Krunska ulica was the meeting place of Slovenes in Belgrade. Chaplain Tomaž Ulaga acted as spiritual leader of Slovene maids in Belgrade in the 1930s. Anton Korošec was in 1935 the godfather of the flag belonging to the society Slomšek's Family and a regular visitor and a symbolic guardian of the society's library, which can be linked to his aspirations for the implementation of rank parliamentarism within Milan Stojadinović's government. From 1936 onwards, maids that were organised within the society Slomšek's Family had access to reasonably priced overnight accommodation, food and education at the Slomšek House, which was managed by Maristela Kette. Several residents, retired maids, lived there even in the eighties of the previous century.

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 68 | 2014 | št. 3–4 (150) | str. 257–544